

GLOBÁLNÍ ROZMĚR SPOLEČENSKÝCH PROCESŮ JAKO VÝZVA PRO NAUKU MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

PAVEL ŠTURMA*

ÚVOD

Je vcelku nesporným až banálním tvrzením, že dynamika společenských změn uvnitř státu je ve značné míře ovlivněna změnami na globální úrovni. Ekonomická globalizace pochopitelně ovlivňuje soudobý stát a společnost všude, tím spíše to platí pro Českou republiku jako malý stát s velmi otevřenou tržní ekonomikou. Cílem tohoto příspěvku (stejně jako celé konference) je ovšem spíše pohled na společenské tendence v relaci k právu, v tomto případě mezinárodnímu právu.

Vzhledem k omezenému rozsahu tohoto příspěvku se zaměříme na vybrané aspekty proměn mezinárodního práva, a to (1) některé pozitivní tendence v mezinárodním právu, s tím související (2) problémy mezinárodního práva a (3) reflexe těchto jevů v nauce mezinárodního práva.

1. POZITIVNÍ VÝVOJOVÉ TENDENCE V MEZINÁRODNÍM PRÁVU

Pro současné mezinárodní právo je charakteristických několik vývojových tendencí. Jedná se o směřování tohoto původně mezistátního a strukturálně primitivního právního řádu, který podle *Harta* tvoří pouze primární pravidla,¹ k podstatně složitějšímu a strukturovanému systému. Současné mezinárodní právo již obsahuje vedle primárních rovněž sekundární normy, a tudíž tvoří skutečný právní systém. Při jeho popisování se obvykle zmiňují (s pozitivní konotací) tyto tendence mezinárodního práva: (a) vyšší institucionalizace (popř. konstitucionalizace), (b) postupná judicializace a (c) větší role nestátních aktérů, včetně jednotlivců a jejich práv (lidskoprávní rozměr). Jedná se o změny, které mají nejen kvantitativní, ale i kvalitativní charakter. Jinak řečeno, způsobují posun, jakkoliv stále probíhající a nedokončený, k mezinárodnímu právu jako systému, ve kterém se vedle autonomní tvorby pravidel (smluvní a obyčejové) uplatňují

* Autor působí jako vedoucí katedry mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a vědecký pracovník Ústavu státu a práva AV ČR.

¹ Srov. HART, H. L. A.: *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2004, s. 212.

i prvky heteronomního práva (akty mezinárodních organizací), vedle decentralizovaného donucení též některé prvky centralizovaného (kolektivního) donucení, vedle diplomatických prostředků řešení sporů stále více soudních mechanismů.

Některé z těchto pozitivních znaků ovšem obsahují též stinné stránky, o kterých bude řeč v další části (sub 3.2). Tak například posilující judicializace je doprovázena proliferací mezinárodních judičiálních orgánů, což vyvolává problém konkurující jurisdikce.

1.1 INSTITUCIONALIZACE A KONSTITUCIONALIZACE MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

Na první pohled patrnou stránkou této tendence je rostoucí počet a posilující role mezinárodních organizací a institucí.² I když státy zakládají pro plnění určitých úkolů mezinárodní (vládní) organizace již od 19. století, jejich početní nárůst a silící vliv spadá až do druhé poloviny 20. století. S tím je spojena koncepce subjektivity, která vychází z toho, že vedle států existují subjekty odlišné povahy. Jejich povaha závisí na potřebách společenství. Organizace požívají nesporně mezinárodně právní subjektivity nezbytné k plnění jejich úkolů.³ Na rozdíl od formálně rovných států (s původní a plnou, v zásadě neomezenou subjektivitou) jsou mezinárodní organizace odlišným subjektem. Liší se podstatným způsobem nejen od států, ale i mezi sebou navzájem, a to s ohledem na funkce a kompetence, které jim byly svěřené.

Přesto by bylo naivní se domnívat, že tento proces je snadný, bezkonfliktní a jednoznačně pozitivní. Především je třeba uznat, že když státy vytvoří mezinárodní organizaci (a tím ji vybaví subjektivitou), organizace začne žít svým vlastním životem. I když byla zřízena k posílení mezinárodní spolupráce při dosahování cílů, které by státy samostatně těžko naplnily, může se někdy také dostat do rozporu se zájmy států. Protože mezinárodní organizace, ať již povzbuzované funkcionalistickými potřebami svých členů, nebo přáními svých byrokratů, rozšiřují svůj původní mandát, jejich normativní působení se posunuje nad rámec toho, co jejich tvůrci předvíдали.⁴ Někteří kritičtí autoři tento stav dokonce metaforicky přirovnávají k problému Dr. Frankenstein a monstra, které vytvořil.⁵

Ponecháme-li stranou opravdu specifickou otázku Evropské unie, na globální úrovni lze jako příklad uvést některé právně závazné rezoluce Rady bezpečnosti OSN, které se neomezují na opatření reagující na konkrétní situaci (typicky ohrožení míru), ale mají obecnou, „legislativní“ povahu. Mezi takové akty patří nejen rezoluce Rady bezpečnosti zřizující mezinárodní trestní tribunály ad hoc, tedy obsahující statuty Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY)⁶ a pro Rwandu (ICTR),⁷ jakož i Sta-

² Srov. KLABBERS, J.: *An Introduction to International Institutional Law*. 2nd ed. Cambridge University Press, 2009.

³ Viz *Reparations for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1949, s. 178.

⁴ Srov. ALVAREZ, J. E.: *International Organizations as Law-makers*. Oxford University Press, 2005, s. 328.

⁵ Srov. GUZMAN, A.: *International Organizations and the Frankenstein Problem*. *EJIL*, 2013, Vol. 24, No. 4, s. 999 an.

⁶ S/RES/827 (1993).

⁷ S/RES/955 (1994).

tut Zvláštního tribunálu pro Libanon (STL).⁸ Z jiné oblasti, ale s podobně dalekosáhlými normativními dopady sem patří rezoluce 1267 (1999) a 1373 (2001), které se týkají cílených sankcí proti osobám a organizacím podezřelým z podpory a financování terorismu, nebo rezoluce o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů.⁹

Obecně vzato, tyto akty, které jsou nejen právně závazné, ale dokonce mají na základě čl. 103 Charty OSN jakožto závazky členských států podle Charty přednost před závazky vyplývajícími z jiných dohod, bývají většinou oceňované jako dosti efektivní nástroj k prosazování platného mezinárodního práva a jeho progresivnímu rozvoji. Na druhé straně ovšem někdy nahrazují nebo dublují právní úpravu v mnohostranných mezinárodních smlouvách. To může vést v systému práva, který je převážně založen na autonomní a konsenzuální normotvorbě, i k některým problémům, na něž bude poukázáno v souvislosti s fragmentací a regionalizací mezinárodního práva (níže, sub 3).

Institucionalizace tudíž nejen pomáhá řešit problémy, ale také je vytváří. Posiluje odvětvovou a funkční specializaci, což je půda pro konflikty norem (materiálního práva) nebo střety kompetencí mezi státy a mezinárodními institucemi a těmito institucemi navzájem.

Jednou z reakcí na tyto problémy (zejm. fragmentaci) a probíhající institucionalizaci je v nauce mezinárodního práva se objevující pojem konstitucionalizace.¹⁰ Jde o pojem, který není sice zcela nový, ale jeho používání nabývá na frekvenci během posledních deseti let. Vychází ovšem z právní teorie, je ovlivněn právním pluralismem a diskusemi o víceúrovňové ústavnosti (*multilevel constitutionalism*). Na mezinárodní či nadnárodní úroveň se dostal přes diskuse, které začaly v literatuře věnované Světové obchodní organizaci (WTO) a právu EU, avšak postupně se posunuly do sféry obecného mezinárodního práva.¹¹ Přes lákavé analogie je zřejmé, že mezinárodní právo dosud nemá konkrétní psanou ústavu a těžko jí může mít. Žádná významná mezinárodní smlouva, včetně Charty OSN, nemůže jednoduše převzít tuto úlohu.¹²

Je zřejmé, že z hlediska formální struktury v rámci OSN ani v mezinárodním právu obecně neexistuje klasická dělba moci. Jak mimo jiné konstatoval Mezinárodní trestní tribunál (ICTY) ve věci *Tadić*, rozdělení moci zákonodárné, výkonné a soudní, které je převážně dodržováno ve většině vnitrostátních systémů, se neuplatňuje na mezinárodní uspořádání, včetně uspořádání mezinárodní organizace jako OSN.¹³

Proto je při úvahách o konstitucionalismu v mezinárodním právu nutné vycházet spíše z materiálních znaků, jako je měnící se pojetí suverenity států, koncept vlády práva (*rule of law*), soudní přezkum a ochrana lidských práv.¹⁴

⁸ S/RES/1757 (2007).

⁹ S/RES/1882 (2009).

¹⁰ Viz KLABBERS, J. – PETERS, A. – ULFSTEIN, G.: *The Constitutionalization of International Law*. Oxford University Press, 2009, s. 11 an.

¹¹ KLABBERS, J. – PETERS, A. – ULFSTEIN, G.: op. cit., s. 19–23.

¹² Srov. FASSBENDER, B.: The United Nations Charter as the Constitution of the International Community. *Columbia Journal of Transnational Law*, 1998, Vol. 36, s. 529–619; DUPUY, P.-M.: The Constitutional Dimension of the Charter of the United Nations Revisited. *Max Planck Yearbook of UN Law*, 1997, vol. 1, s. 1–33.

¹³ Prosecutor v. Duško Tadić, ICTY, Case No. IT-94-1-AR72, Decision on Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Appeals Chamber, 2 October 1995, § 43.

¹⁴ Srov. KLABBERS, J. – PETERS, A. – ULFSTEIN, G.: op. cit., s. 59–79.

Dalším znakem současného mezinárodního práva je jeho postupná judicializace, což je důsledek rostoucího počtu a významu soudních a arbitrážních prostředků řešení sporů. Jakkoli arbitráž je historicky prvotní prostředek, v podobě smíšených komisí se uplatňující od konce 18. století, se zlatým věkem od poslední třetiny 19. století do prvních dvou dekád století 20., zachovává si svůj význam dodnes. Rozhodčí řízení obecně a jeho nejznámější institucionalizovaná forma – Stálý arbitrážní soud (*Permanent Court of Arbitration*, PCA) ovšem prochází změnami. Dnes se již méně využívá pro řešení sporů mezi státy, ale o to více slouží k rozhodování sporů diagonální povahy, kde jednou ze stran není stát, ale jiný subjekt, nejčastěji soukromá osoba (právnícká nebo fyzická).

Největší rozmach ovšem zaznamenalo soudnictví v užším smyslu, tedy stálé mezinárodní soudy, které reálně fungují méně než sto let, ale zejména v posledních desetiletích jich hodně přibýlo. V nauce se toto označuje jako proliferace mezinárodních rozhodovacích orgánů. Daný jev, který je přímým důsledkem vzniku nových soudních, kvazisoudních a arbitrážních orgánů na mezinárodní scéně, se projevuje ve všech oblastech života mezinárodního společenství a má jak pozitivní, tak negativní důsledky.¹⁵

Tento jev souvisí s tím, že v dnešní době vedle klasických soudních a arbitrážních orgánů s obecnou působností, které rozhodují spory mezi státy (Mezinárodní soudní dvůr, Stálý rozhodčí soud), vznikají i některé specializované orgány, např. Mezinárodní tribunál pro mořské právo (ITLOS), Orgán pro řešení sporů WTO (DSB).

Ještě výraznější změnu přinášejí v některých oblastech mezinárodního práva působící specializované orgány povolane převážně či výlučně k řešení individuálních stížností (fyzických či právníckých osob) proti státu, jako regionální soudy pro lidská práva (Evropský, Inter-americký, Africký), kvazijudiciální mechanismy (výbory) zřízené podle univerzálních smluv o lidských právech (např. Výbor pro lidská práva, Výbor proti mučení, atd.) nebo rozhodčí tribunály pro řešení sporů investorů se státy (ICSID i arbitráže ad hoc). Specifickou povahu pak mají mezinárodní trestní tribunály, včetně stálého Mezinárodního trestního soudu, které jsou určené k postihu nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva.

Konečně třetím základním zdrojem proliferace mezinárodních judiciálních orgánů jsou soudní instance regionálních integračních uskupení s obecnější (byť funkčně diferencovanou) jurisdikcí. Jejich prototypem je EU se svým Soudním dvorem a Všeobecným soudem (dříve Soudem prvního stupně).

Zatímco v oblasti řešení sporů mezi státy, typicky u Mezinárodního soudního dvora, stále převládá fakultativní jurisdikce, založená na souhlasu státu pro konkrétní spor nebo určitý okruh sporů, v případech specializovaných a regionálních judiciálních orgánů je typická obligatorní jurisdikce. Třebaže v obou případech je základem pro jurisdikci koneckonců projev vůle (souhlas) státu, u specializovaných a regionálních orgánů je taková doložka součástí smlouvy (popř. provázaného balíčku smluv), upravující-

¹⁵ Blíže srov. ŠTURMA, P. a kol.: *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: PF UK, 2009, s. 9–14.

ho danou oblast mezinárodní spolupráce. Dochází zde k užšímu propojení primárních a sekundárních, resp. materiálních a procesních pravidel v jednom instrumentu, jehož podpisem a ratifikací stát na sebe bere nejen hmotněprávní závazky, ale pro případ sporu i podrobení se mechanismu k jeho vyřešení.

Právě užší věcná působnost těchto orgánů bývá spojena s jejich obligatorní pravomocí nad daným sektorem mezinárodních sporů. Kromě toho jde na jedné straně o spíše velmi specializované, technické problémy (WTO, ITLOS), na druhé straně o spory, které se týkají jednotlivců, ochrany lidských práv, práv investorů, nebo individuální trestní odpovědnosti. To přispívá k určité depolitizaci a expertní povaze řešení těchto sporů v porovnání s klasickými mezistátními spory. Zejména tam, kde bylo oprávnění zahájit spor svěřeno také nestátním aktérům (jednotlivcům), výrazně přibylo soudních či rozhodčích řízení. V důsledku toho dochází ke kvantitativnímu a kvalitativnímu posílení judikatury mezinárodních orgánů. Přes nesporný smluvní základ v některých oblastech mezinárodního práva již dnes judikatura hraje zcela zásadní roli jako prostředek k poznání i dotváření obsahu daných pravidel.

1.3 VĚTŠÍ ROLE NESTÁTNÍCH AKTÉRŮ A JEJICH PRÁV

Za další z nových jevů v současném mezinárodním právu můžeme označit narůstající roli nestátních aktérů, zejména jednotlivců a lidských práv. Jde o složitější problém, který nelze redukovat na oblast lidských práv. Nicméně ta zde mají mimořádný význam, a to ve dvojitým smyslu.

Jednak se v období po 2. světové válce výrazně rozvinula mezinárodní, především smluvní úprava lidských práv. V současnosti se běžně označuje mezinárodní právo lidských práv za jedno z uznávaných odvětví mezinárodního práva, které má nejen primární pravidla, ale též specifická sekundární pravidla, včetně procesních mechanismů implementace a kontroly lidských práv. Tím přispívá k stále pokračující specializaci, ale případně též fragmentaci mezinárodního práva (viz níže).

Kromě toho však lidská práva dostávají i další rozměr. Z pouhé jedné z mnoha zvláštních oblastí mezinárodního práva se dostávají do jeho centra, jejich ochrana se stává jedním z cílů a zásad současného mezinárodního práva. V tomto smyslu získávají i funkci legitimizační.¹⁶

Klíčovým pojmem pro další úvahy je nesporně měnící se koncept suverenity. V průběhu 20. století se střetávají dvě základní a protichůdná pojetí suverenity. Pro C. Schmitta je suverenita faktický, mimoprávní pojem, na který teprve navazuje právo. Ten, kdo rozhoduje o výjimečném stavu, je suverén. Suverén stojí mimo normální právní řád, protože je oprávněn rozhodnout o suspendování ústavy.¹⁷ Naproti tomu H. Kelsen rozlišoval stát jako právní koncept od jeho sociologického významu. V právním slova smyslu je stát pouze funkcí práva, označuje dílčí (vnitrostátní) právní řád.

¹⁶ K tomu např. srov. ONDŘEJEK, P.: Lidská práva jako významný zdroj legitimacy současného mezinárodního práva. In: ŠTURMA, P. (ed.): *Mezinárodněprávní aspekty ochrany lidských práv*. Studie z lidských práv č. 5. Praha: PF UK, 2013, s. 10 an.

¹⁷ Viz SCHMITT, C.: *Political Theology. Four chapters on the concept of sovereignty* (1922, transl. by G. Schwab). Cambridge, Mass., 1985, s. 5–15.

Suverenita v tomto smyslu znamená ve zkratce popis práv, svobod a kompetencí, které přidělilo státu.¹⁸

Podle *Kelsenova* pokračovatele *Verdrosse* tak suverenita znamená jen suverenitu v rámci mezinárodního práva veřejného. Suverenita je právě ta zvláštní kompetence, kterou státy mají na základě mezinárodního práva. Znamená to, že státy jsou přímo podřízené mezinárodnímu právu.¹⁹ Toto pojetí se zachovalo dodnes, a to i v české nauce mezinárodního práva, která zaujímá pozici mezi oběma krajnostmi, a proto rozlišuje mezi suverenitou faktickou a suverenitou chráněnou mezinárodním právem.²⁰

Z pohledu radikálního konstitucionalismu se ovšem navazuje na pojetí *Kelsena* (a *Verdrosse*), tedy suverenity jako právního statusu státu definovaného (nikoli jen chráněného) mezinárodním právem.²¹ Od pojetí suverenity jako právního statusu (souboru práv a kompetencí) pak stačilo udělat krok k dnešní redefinici suverenity jako odpovědnosti (*responsibility*), resp. určitého okruhu povinností.²²

Vedle tradičních povinností, které měl stát navenek, totiž respektovat suverenitu jiných států, přistupuje povinnost státu dovnitř, a to chránit vlastní obyvatelstvo proti nejzávažnějším formám porušování lidských práv, genocidě, zločinům proti lidskosti, válečným zločinům a etnickým čistkám. Jde o vznikající právní koncept Odpovědnost za ochranu (*Responsibility to Protect*, R2P), který si, na rozdíl od příbuzného, staršího konceptu humanitární intervence, postupně získal široké uznání.²³

Přesto zde vznikají určité právní problémy. Koncept R2P je založen na třech pilířích: (1) primární odpovědnosti každého státu za ochranu vlastního obyvatelstva před čtyřmi uvedenými zločiny; (2) odpovědnost (resp. povinnost) ostatních států (mezinárodního společenství) pomáhat příslušnému státu při plnění jeho primární odpovědnosti; a (3) odpovědnost (povinnost) mezinárodního společenství reagovat včasným a rozhodným způsobem a všemi vhodnými prostředky v případě, že příslušný stát zjevně selže (*manifestly failing*) při ochraně svého obyvatelstva.²⁴

První problém je terminologický, protože v rámci R2P se pojem „odpovědnost“ (*responsibility*) používá ve významu „povinností“. I když se anglický výraz kvůli atraktivnosti konceptu překládá do jiných jazyků (češtiny, francouzštiny, atd.) doslovně, je zřejmé, že jde o primární závazky, nikoli sekundární (odpovědnostní) závazky.²⁵

Druhý a významnější problém je normativní, týká se vlastní právní povahy závazků vyplývajících z R2P. V případě prvního závazku (pilíře) jde nesporně o právní povinnost

¹⁸ K tomu srov. KOSKENNIEMI, M.: *From Apology to Utopia. The Structure of International Legal Argument*. Reissue with a new Epilogue. Cambridge University Press, 2005, s. 226–228.

¹⁹ Viz VERDROSS, A.: *Le fondement du droit international*. In: Recueil des Cours ADI, vol. 16, 1927/I, s. 311–319.

²⁰ Srov. ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 51–52.

²¹ Srov. KLABBERS, J. – PETERS, A. – ULFSTEIN, G.: op. cit., s. 185.

²² Blíže srov. PETERS, A.: *Humanity as the A and Ω of Sovereignty*. *ESIL*, 2009, Vol. 20, No. 3, s. 513–544.

²³ V původní podobě viz International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS): *The Responsibility to Protect* [online]. IDRC, 2011. Dostupné z: <http://www.iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf>. Srov. BÍLKOVÁ, V.: *Odpovědnost za ochranu (R2P). Nová naděje, nebo staré pokrytectví?* Praha: PF UK, 2010.

²⁴ Srov. EVANS, G.: *The Raison d'être, Scope and Limits of the Responsibility to Protect*. In: CHAUMETTE, A.-L. – THOUVENIN, J.-M.: *La responsabilité de protéger, dix ans après*. Paris: Pedone, 2013, s. 22.

²⁵ Srov. THOUVENIN, J.-M.: *The Legal Effects of the Responsibility to Protect Commitments*. *Ibid.*, s. 161.

každého státu vycházející nejen z moderního chápání suverenity, ale také obyčejových a smluvních závazků na ochranu lidských práv. Státy mají zkrátka (negativní) povinnost zdržet se páčání uvedených zločinů a (pozitivní) povinnost předcházet a trestat jejich páčání na svém území, a tak chránit své obyvatelstvo. Pokud jde o zločin genocidy, Mezinárodní soudní dvůr ve svém posudku z r. 2007 jasně dovodil, že „bylo by paradoxní, kdyby státy měly závazek zabránit, do té míry, jak to je v jejich moci, spáčení genocidia osobami, na něž mají určitý vliv, ale nebylo by zakázáno spáchat tyto činy prostřednictvím vlastních orgánů nebo osob, nad kterými mají tak pevnou kontrolu, že se jejich jednání přičítá státu podle mezinárodního práva“.²⁶

Spornější je však to, co nastane poté, co příslušný stát selže, resp. poruší svou primární povinnost. Jde-li o právní povinnost, v takové chvíli by měly nastoupit odpovědnostní právní následky, tedy odpovědnost (jako sekundární povinnost), tím spíše, že takové porušení patří mezi závažná porušení závazků podle kogentních norem obecného mezinárodního práva.²⁷ Z pohledu R2P má mezinárodní společenství (tj. ostatní státy) odpovědnost (povinnost) reagovat. Ovšem z pohledu pravidel o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování (čl. 48 Článků ILC, 2001) nemají ostatní státy povinnost, ale jen právo či možnost požadovat (*may claim*) od odpovědného státu zastavení (*cessation*) protiprávního chování či záruky neopakování a náhradu škody (*reparation*) v zájmu poškozeného státu nebo beneficiářů porušeného závazku. Kromě toho lze dovodit z čl. 54 Článků ILC právo každého státu přijmout legální opatření proti tomu státu, aby zajistil zastavení porušení.²⁸

Na rozdíl od právní povinnosti příslušného státu se vztahuje na mezinárodní společenství jen „měkká“ povinnost. Ostatní státy pouze *mohou* požadovat zastavení protiprávního chování a Rada bezpečnosti OSN *může* přijmout donucovací opatření podle kapitoly VII Charty, ale státy ani Rada bezpečnosti nemají právní povinnost takto postupovat.²⁹ I když část normativního obsahu R2P tvoří zatím jen permisivní pravidlo, přesto jde o významný posun v progresivním rozvoji mezinárodního práva.

2. PROBLÉMY SPOJENÉ S VÝVOJEM MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

Rozvoj mezinárodního práva a jeho složitější strukturace má ovšem vedle pozitivních dopadů také negativní efekty. K nim patří větší specializace, která se někdy zvrhává v roztříštěnost (fragmentaci) pravidel mezinárodního práva, a to jak materiálních pravidel, tak procesních mechanismů. K oběma typům fragmentace navíc dochází na úrovni odvětvové a regionální, popř. se obě hlediska kombinují (např. regionální soudy pro lidská práva).

²⁶ Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), ICJ Reports 2007, § 166.

²⁷ Srov. PELLET, A.: What Normativity for the Responsibility to Protect. In: CHAUMETTE, A.-L. – THOUVENIN, J.-M.: *La responsabilité de protéger, dix ans après*. Paris: Pedone, 2013, s. 188.

²⁸ Viz Report of the International Law Commission, Fifty-third session, 2001, A/56/10, s. 219, 349.

²⁹ Srov. PELLET, A.: What Normativity for the Responsibility to Protect, op. cit., s. 190–191.

2.1 FRAGMENTACE MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

Fragmentace mezinárodního práva představuje komplexní proces obsahového obohacování a specializace tohoto práva (materiálního i procesního), který má celou řadu aspektů. Dochází k roztržštění matérie mezinárodního práva do jednotlivých subsystémů (tzv. „boxes“ podle *M. Koskenniemiho*, zvláštního zpravodaje Komise pro mezinárodní právo), v jejichž rámci probíhá stále specializovanější proces tvorby pravidel mezinárodního práva, jejich výkladu a aplikace. Projevem obsahového obohacování soudobého mezinárodního práva je jeho štěpení do specializovaných a relativně autonomních skupin pravidel, právních institutů a odvětví mezinárodního práva, jakými jsou např. „právo lidských práv“, „mezinárodní trestní právo“, „mezinárodní právo životního prostředí“, „mořské právo“, „mezinárodní obchodní právo“, „právo mezinárodních investic“ nebo „mezinárodní uprchlické právo“. V rámci jednotlivých odvětví existují vlastní odvětvové zásady a vznikají instituce podílející se na tvorbě, aplikaci, nalézání a vynucování práva.

Tento stav vzbuzuje zájem nauky i praxe mezinárodního práva, o čemž svědčí mimo jiné skutečnost, že se téma fragmentace mezinárodního práva dostalo v letech 2002–2006 na pořad jednání Komise pro mezinárodní právo, hlavního orgánu OSN pro kodifikaci a progresivní rozvoj mezinárodního práva.³⁰

Komise pro mezinárodní právo se zaměřila jen na fragmentaci materiálního práva. Zde rozlišila několik zásadních problémů, mezi něž se řadí na prvním místě vztah mezi obecnými a speciálními pravidly mezinárodního práva – do jaké míry lze v mezinárodním právu použít zásady *lex specialis derogat generali*? S tím souvisí otázka speciálních, uzavřených subsystémů (*self-contained regimes*) – co je takovýmto režimem a do jaké míry vylučuje působnost pravidel obecného mezinárodního práva? Další otázka vyvolává hierarchie pravidel mezinárodního práva, resp. různé významy hierarchie v mezinárodním právu (jako *ius cogens*, nebo závazky podle čl. 103 Charty OSN).³¹ Jako možná terapie na problém fragmentace se jeví princip systémové integrace pravidel z různých oblastí mezinárodního práva s použitím výkladového pravidla obsaženého v článku 31 odst. 3 c) Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969).³² I přes pokračující specializaci mezinárodního práva není třeba přeceňovat riziko jeho fragmentace, protože existují současně i prostředky systémové integrace. Jednotlivé subsystémy nemohou trvale existovat izolovaně od obecných pravidel. Obecné mezinárodní právo tak zůstává i do budoucna nejen přirozeným prostředím, ale i nezbytným referenčním rámcem, vůči kterému se mohou vymezovat jednotlivé subsystémy.³³

³⁰ Viz Report of the International Law Commission, GAOR, Sixty-first session, Suppl. No. 10 (A/61/10), s. 400–423.

³¹ K tomu blíže srov. ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. – BÍLKOVÁ, V.: *Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva*. PF UK, Praha, 2008, s. 42–53.

³² K tomu blíže GALDUNOVÁ, K.: Viedenský dohovor o zmluvnom práve: Fragmentačný vplyv významnej kodifikačnej práce? In: *Od kodifikace mezinárodního práva k jeho fragmentaci*. Praha: ČSMP, 2009, s. 145–154.

³³ Podrobněji srov. ŠTURMA P. a kol.: Univerzalita mezinárodního práva: Jaké je místo obecného mezinárodního práva v období jeho fragmentace. In: ŠTURMA, P. – TOMÁŠEK, M. et al.: *Nové jevy v právu na počátku 21. století. Sv. III. Proměny veřejného práva*. Praha: Karolinum, 2009, s. 18–80.

2.2 KONKURUJÍCÍ JURISDIKCE

Proces specializace mezinárodního práva dále doprovází vznik specializovaných mezinárodních orgánů a organizací působících v rámci jednotlivých subsystémů. Přitom dochází také k rostoucímu prolínání a vzájemnému překrývání jurisdikce rozhodovacích orgánů působících na mezinárodní či eventuálně smíšené mezinárodně-vnitrostátní úrovni, jež ve své praxi aplikují mezinárodní právo. Dané překrývání vede k situaci, kdy vyvolává riziko konkurence či dokonce přímého střetu judikatury jednotlivých orgánů.

Pojem konkurující jurisdikce v sobě zahrnuje dva termíny, jež je třeba definovat, a to *jurisdikce* a *konkurence* (jurisdikcí). **Jurisdikce** má v české právní terminologii dva vzájemně odlišné významy. V prvním znamená *pravomoc*, tj. „*moc nalézat nebo stanovit právo, která je státem* (na mezinárodní úrovni státy – dopl. autoři) *svěřena předem určitým orgánům různého druhu*“.³⁴ Tento výklad vcelku dobře odráží etymologický původ slova, jež je odvozeno z latinského „*ius dicere*“, neboli říkat či nalézat právo. Jurisdikce – pravomoc mezinárodních rozhodovacích orgánů tedy vymezuje okruh oprávnění, jimiž tyto orgány disponují ve své soudní, popř. kvazisoudní činnosti, a současně provádí rozhranění kompetencí mezi nimi a jinými institucemi působícími na mezinárodní scéně.

Ve druhém významu slouží jurisdikce jako synonymum pro *příslušnost* a určuje okruh situací, jimiž se určitý mezinárodní rozhodovací orgán může zabývat. Na rozdíl od národních právních řádů, kde určení příslušnosti (věcné, místní, osobní a časové) umožňuje především rozdělit úkoly mezi jednotlivé soudy téže jednotné soudní soustavy a nastavit pravidla pro identifikaci soudů kompetentních pro konkrétní kauzy, v mezinárodním právu vzhledem k jeho decentralizované podobě je tomu jinak. Absence jednotného globálního soudního systému a pevné hierarchie mezi jednotlivými rozhodovacími orgány zapříčiňuje, že každý orgán je do značné míry samostatnou a nezávislou jednotkou, neboli – jak prohlásil ICTY – „*v mezinárodním právu, není-li stanoveno jinak, je každý tribunál svébytný (self-contained)*“.³⁵ Z hlediska jurisdikce-příslušnosti má tato skutečnost dva hlavní důsledky. Zaprvé, otázka příslušnosti konkrétního rozhodovacího orgánu není, oproti vnitrostátní rovině, stroze oddělena od otázek pravomoci, ale do značné míry s ní splývá. Obě také bývají souběžně upraveny v zakládajícím dokumentu orgánu. Zadruhé, při neexistenci instančně nadřazeného soudu v mezinárodním soudnictví platí, že každý orgán je v případě pochybností oprávněn rozhodovat o své vlastní pravomoci a příslušnosti (tzv. *compétence de la compétence*).³⁶

Konkurencí jurisdikcí, resp. tzv. konkurující či konkurenční jurisdikcí, se rozumí případy, kdy úprava pravomoci a příslušnosti různých mezinárodních rozhodovacích

³⁴ MADAR, Z. a kol.: *Slovník českého práva*, 1. díl. Praha: Linde, 1995, s. 362 (heslo „jurisdikce“).

³⁵ ICTY, Decision of 2 October 1995 (Appeals Chamber), Case No. IT-94-1-AR72 – The Prosecutor v. Duško Tadić, par. 12.

³⁶ Viz např. ICTY, Decision of 2 October 1995 (Appeals Chamber), Case No. IT-94-1-AR72 – The Prosecutor v. Duško Tadić. Srov. též ŠTURMA, P.: Jurisdikce Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (K prvnímu rozsudku ve věci Tadić). *Právní rozhledy*, 1996, č. 9, s. 428–432.

orgánů je taková, že nevyklučuje překrývání v konkrétní kauze.³⁷ Jinak řečeno, jurisdikční konkurence (též jurisdikční překrývání) znamená, že určitý spor může být projednáván více než jedním kompetentním orgánem. Smysluplná konkurence přitom může nastat jen mezi alternativami způsobilými k řešení daného sporu. Nemusí jít o judiciální orgány se shodnými, ale alespoň podobnými, srovnatelnými parametry, přičemž se v úvahu berou všechny čtyři výše uvedené dimenze jurisdikce-příslušnosti. To znamená, že pouze řízení, jež vykazují „dostatečný stupeň podobnosti“,³⁸ představují konkurenční postupy. Není přitom rozhodující, zda zahájení řízení u určitého orgánu závisí na volbě účastníka řízení (v krajním případě jde o *forum shopping*, zejm. u lidskoprávních mechanismů a arbitráží na ochranu investic), anebo k němu dochází *ex officio* (typicky u trestních tribunálů).

Je zřejmé, že mezi orgány v rámci jednotlivých odvětví (subsystémů) mezinárodního práva, ale i mezi orgány různých subsystémů a obecnými orgány mohou vznikat různé vztahy, z nichž některé naplňují jurisdikční konkurenci. Současné mezinárodní právo se přesto snaží jurisdikční konkurenci regulovat, popř. ji zcela eliminovat pomocí několika nástrojů, mezi něž se řadí ustanovení o výlučné jurisdikci a pravidla *lis pendens*, *res iudicata* a *electa una via*. V případě nejasností, pochybností či mezer v úpravě mohou napomoci obecné právní zásady, zejména zákaz zneužití práva a zdvořilost (v tomto případě uplatňovaná mezi jednotlivými judiciálními orgány). Do budoucna by bylo dobré úpravu dále zkvalitnit, změny ale musejí proběhnout postupně a při zohlednění decentralizované a převážně horizontální povahy mezinárodního práva.

2.3 PROBLÉM REGIONALISMU V MEZINÁRODNÍM PRÁVU

Dalším projevem rozšiřování mezinárodního práva a jeho fragmentace je posilování regionálních subsystémů spojených s fungováním regionálních organizací, a to v oblasti politické, lidskoprávní nebo ekonomické integrace.

Zvláště silnou výzvu pro koherenci mezinárodního práva představuje právní systém Evropské unie, organizace integračního typu, který můžeme považovat za nejsilnější formu *lex specialis*, včetně případů označovaných jako uzavřené či samostatné režimy (*self-contained regimes*). Pro tento právní řád je charakteristické propojení primárních a sekundárních pravidel, ze zakládajících smluv odvozené legislativy s přímým účinkem, doplněné o systém soudní kontroly.

Příkladem konfliktu pravidel práva EU a obecného mezinárodního práva, konkrétně závazků členských států podle čl. 103 Charty OSN, je uplatňování tzv. chytrých, cílených sankcí v rámci boje proti financování terorismu. Jejich podstatou je zmrazení finančních prostředků osob a organizací zapsaných na návrh některého členského státu

³⁷ Konkurence jurisdikcí představuje koncept teoretické povahy, který se může, ale také nemusí materializovat. Jinými slovy, dva mezinárodní rozhodovací orgány vůči sobě mohou být vzájemně ve vztahu konkurence, v reálném životě však mezi nimi nikdy nemusí nastat skutečný střet.

³⁸ Srov. SHANY, Y.: *The Competing Jurisdictions of International Courts and Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 23.

OSN na seznam Sankčního výboru Rady bezpečnosti.³⁹ Členské státy EU mají za to, že k provedení rezolucí Rady bezpečnosti je třeba společné akce na úrovni EU. Proto Rada EU přijímá v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU nejprve společný postoj a na jeho základě pak sankční nařízení Rady. Komise pak ještě přijímá prováděcí nařízení, sloužící k pružným změnám přílohy základního nařízení, jež obsahuje seznam postižených osob.⁴⁰ Tyto akty práva EU pak mohou být a v řadě případů také byly napadeny žalobami před soudními instancemi EU. Důvodem přezkumu je legalita aktů EU z hlediska respektování základních (lidských) práv sankcionovaných osob, zejm. práva na obhajobu a práva na účinnou soudní ochranu.

Nejslavnějším případem v tomto ohledu se stal případ *Kadi*, který začal v r. 2001 a po dvou rozsudcích Tribunálu (původně Soud prvního stupně, CFI) a dvou rozsudcích Soudního dvora skončil 18. 7. 2013. Jádrem sporu mezi stranami sporu, ale v první fázi také Soudním dvorem a Tribunálem, byla otázka, zda akty EU implementující rezoluce Rady bezpečnosti jsou vyňaty z unijního soudního přezkumu kvůli přednosti závazků podle Charty (včetně právně závazných rezolucí RB) podle čl. 103 Charty OSN. Tribunál (CFI) ve svém prvním rozsudku z r. 2005 došel k závěru, že „ze zásad, kterými se řídí vzájemné vztahy mezi mezinárodním právním řádem vytvořeným v rámci (OSN) a právním řádem Společenství, vyplývá, že vzhledem k tomu, že nařízení č. 881/2002 má provádět rezoluci přijatou (RB) na základě kapitoly VII Charty (OSN), která neponechává v tomto ohledu žádný prostor pro uvážení, nemůže být u tohoto nařízení proveden soudní přezkum jeho vnitřní legality, s výjimkou přezkumu jeho sloučitelnosti s normami *ius cogens*, a těší se tedy s uvedenou výhradou soudní imunitě“.⁴¹

Tento prvotní rozsudek, který se snažil respektovat jednotu mezinárodního právního řádu s aplikační předností protiteroristických závazků přijatých podle Charty OSN oproti regionální ochraně základních práv podezřelých osob, byl však zvrácen rozsudkem Soudního dvora, poprvé v r. 2008, který naopak dospěl k závěru, že unijní soudy jsou povinny provádět v zásadě úplný přezkum legality všech aktů EU, včetně aktů provádějících rezoluce Rady bezpečnosti. To proto, že podle Soudního dvora přezkum zákonnosti jakéhokoli aktu EU z hlediska základních práv představuje ústavní záruky vyplývající ze Smluv jakožto základu autonomního právního systému EU.⁴²

Tento „autonomistický“ přístup byl potvrzen Soudním dvorem EU naposledy v rozsudku *Kadi II* z července 2013. Soudní dvůr zde potvrdil svoje dřívější konstatování z r. 2008. Tvrzené narušení základních práv vidí mimo jiné v tom, že i přes určitá zlepšení, ke kterým došlo zejména po přijetí sporného nařízení, postupy pro výmaz a revizi *ex officio* zavedené na úrovni OSN neposkytují osobě, jejíž jméno je zapsáno na konsolidovaný seznam, záruky účinné soudní ochrany,⁴³ jak nedávno potvrdil také Evropský

³⁹ Právní základ tvoří rezoluce RB 1267 (1999) z 15. 10. 1999. Podmínky zápisu na seznam stanoví zejm. rezoluce RB 1735 (2006) a rezoluce RB 1822 (2008). Podmínky výmazu z daného seznamu OSN stanoví zejm. rezoluce RB 1730 (2006) a rezoluce RB 1904 (2009).

⁴⁰ Srov. SVOBODA, P.: *Kadi 2013: tečka za jednou kapitolou protiteroristické judikatury SDEU? Právní rozhledy*, 2013, č. 23–24, s. 825–826.

⁴¹ Rozsudek ve věci T-306/01, *Yusuf*, a T-315/01, *Kadi*, 2005, bod 38.

⁴² Viz rozsudek ve věci C-402/05 P a C-415/05 P, *Kadi*, 3. 9. 2008, bod 126.

⁴³ Viz rozsudek ve spojených věcech C-584/10 P, C-593/10 P a C-595/10 P, *Komise, Rada, Spojené království v. Yassin Abdullah Kadi*, 18. 7. 2013, bod 133.

soud pro lidská práva.⁴⁴ Tento rozsudek byl přijat v rozporu se stanoviskem generálního advokáta, který navrhoval podstatně omezený soudní přezkum aktů EU implementujících sankční rezoluce Rady bezpečnosti, a navzdory zřízení funkce ombudsmana OSN a kontaktního místa pro přijímání žádostí o výmaz,⁴⁵ jakož i skutečnosti, že pan Kadi byl v říjnu 2012 ze seznamu vymazán.⁴⁶

Lze konstatovat, že vývoj judikatury Soudního dvora EU, jakkoliv může být oceňován z hlediska ochrany lidských práv, vyvolává též určité problémy. Striktní (byť možná trochu formální) oddělení přezkumu aktů EU, jejichž obsah však vychází z rezolucí Rady bezpečnosti, od souvislosti a systému mezinárodního práva, sice posiluje autonomní postavení práva EU, avšak podkopává autoritu OSN a koherenci mezinárodního právního řádu. Tím naopak přispívá k fragmentaci mezinárodního práva.⁴⁷

3. VÝZVY PRO ČESKOU NAUKU MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

Zatímco v minulosti byla doktrína mezinárodního práva ve znamení jedné školy nebo dvou konkurenčních směrů (jusnaturalismus, pozitivismus, normativismus, atd.), v současnosti je situace složitější a v mnohém nepřehledná. Typickým obrazem je teoretický (a také metodologický) eklekticismus, velký vliv metodologie mezinárodních vztahů a příbuzných disciplín na vědu mezinárodního práva. V tomto chaosu se pak občas vynořuje nová terminologie, jako např. *Koskenniemiho* dichotomie instrumentalismu a formalismu v mezinárodním právu.⁴⁸

V kontextu české nauky, která navazuje na silnou středoevropskou tradici právního pozitivismu, zčásti též ryzí nauky právní (normativismu), na povrchu ovšem po čtyři desetiletí překrytou vlivem socialistické (sovětské) doktríny, může být hodnocení ještě složitější. Na jedné straně zde nebyly vazby se starší domácí tradicí a zahraničními školami zcela zprerhané, na druhé straně bylo nutné dohnat zpoždění vzniklé v některých oblastech. Nové podněty vedly k dohánění spíše v oblastech (díličích odvětvích) mezinárodního práva, které byly zanedbané, popř. se z různých objektivních či subjektivních důvodů nepěstovaly. „Objevení“ a rozvoj se tak týkal zejména mezinárodního práva lidských práv, mezinárodního ekonomického práva, azylového práva, mezinárodního práva životního prostředí, práva EU.

⁴⁴ Srov. ESLP, Appl. No. 10593/08, *Nada v. Švýcarsko*, § 211.

⁴⁵ Viz rezoluce RB 1904 (2009), doplněná rez. 1989 (2011) a rez. 2083 (2012).

⁴⁶ Srov. SVOBODA, P.: op. cit., s. 827.

⁴⁷ Srov. KLABBERS, J. – PETERS, A. – ULFSTEIN, G.: op. cit., s. 3; ŠTURMA, P. – BÍLKOVÁ, V.: Targeted Anti-Terrorist Sanctions and Their Implications for International Law Normative and Institutional Coherency. In: CONSTANTINIDES, A. – ZAIKOS, N. (eds.): *The Diversity of International Law*. Leiden-Boston: Brill, 2009, s. 215–237.

⁴⁸ Zde však nejde o ontologické či gnoseologické zakotvení mezinárodního práva, ale spíše o přístupy k výkladu a aplikaci jeho norem, tj. k mezinárodněprávní argumentaci. Srov. KOSKENNIEMI, M.: *From Apology to Utopia. The Structure of International Legal Argument*. Reissue with a new Epilogue. Cambridge University Press, 2005, s. 616–617.

To vše dávalo velké úkoly pro českou nauku, ale zároveň ji do jisté míry tříštilo a odvádělo od rozvoje vlastní teorie mezinárodního práva. Jinak řečeno, zatímco jsme doháněli zahraničí v jednotlivých odvětvích, přinejmenším část světové nauky se čím dál více začala zaměřovat na historii a teorii mezinárodního práva, a to též s širším využitím metodologie sociálních věd. Pro současnou nauku v zahraničí (je to samozřejmě relativní podle jednotlivých zemí) se dnes stává charakteristické pronikání teorií mezinárodních vztahů (a obecněji politologie či sociální vědy) do mezinárodního práva. V řadě zemí (více v USA, méně ve střední Evropě) dochází k odtržení akademického a praktického mezinárodního práva. Jinak řečeno, v akademických centrech (univerzitách) se více pěstují různé teorie (často na pomezí práva a politologie), kdežto tvorba a aplikace pozitivního mezinárodního práva je věcí praktiků.

Zároveň na rozdíl od časů dávných i nedávné minulosti, kdy existovala víceméně jednotná teorie mezinárodního práva (byť se v ní profilovaly různé myšlenkové směry), dnes se rozpadá na různá paradigmatata. Pro účely tohoto příspěvku je můžeme rozdělit na čtyři základní paradigmatata, což ovšem nevylučuje možnost jiného třídění. Uvedená paradigmatata podstatným (nikoli však výlučným) způsobem také ovlivňují tematizaci bádání, tj. to, co a jak se zkoumá v současném mezinárodním právu.

(1) Naštěstí – pro českou (ale i obecněji středoevropskou) nauku – stále existuje tradiční normativní paradigma, které pojímá mezinárodní právo jako určitý, zpravidla nějak organizovaný soubor právních norem. Nově nastoleným tématem, prosazovaným v části evropské nauky (zejm. západní Evropy), se stal mezinárodněprávní konstitucionalismus.

(2) Do jisté míry opakem je realistické paradigma (pocházející zejm. z USA), které popisuje mezinárodní právo jako společenský proces, ve kterém se promítají zájmy (politické, ekonomické, vojenské) jednotlivých států a dalších aktérů mezinárodních vztahů. S tím bývá spojován i pojem hegemonické mezinárodní právo.

(3) Pro klasicky vzdělaného právníka je ještě hůře pochopitelné postmoderní paradigma, které chápe mezinárodní právo jako nikoli něco objektivně existující, ale jako pouhý diskurs, tedy různé formalizované i neformální projevy vyjadřující hodnoty a zájmy různých aktérů (zdaleka ne pouze států a mezinárodních organizací). V tomto přístupu lze těžko najít nějaké jednotící téma. Protože prý není žádné objektivní mezinárodní právo, nauka se má zaměřit na analýzu jazykových projevů. Je jasné, že to otevírá nebývalý prostor pro subjektivismus, všechno se dá takto obhájit.

(4) Naproti tomu systémové paradigma pojímá mezinárodní právo jako systém. Není v rozporu s tím, že jde o systém právních norem. Nastoluje taková témata výzkumu, jako je fragmentace současného mezinárodního práva a snahy o jeho systémovou integraci.

Jak již bylo výše naznačeno, s rozpadem jednotné vědy mezinárodního práva se v řadě zemí či přesněji škol objevuje jistý útěk od tradiční právní dogmatiky (tj. práce s platným mezinárodním právem a jeho interpretace) ke zkoumání teorií a historie mezinárodního práva.

V této souvislosti se znovu naléhavě vrací otázka, kde se nachází naše domácí nauka mezinárodního práva? Nezasпали jsme a nezaostáváme beznadějně za vývojem soudobé světové nauky? Naše objektivní podmínky jsou do značné míry limitovány počtem

českých (a případně slovenských) odborníků na mezinárodní právo. Je nás prostě málo, a to nejen absolutně, ale i v poměru k počtu obyvatel. Navíc náš jazyk není světový a o to víc platí staré povzdechnutí, že *Bohemica non leguntur* (tedy mimo území ČR a SR).

S celkově pesimistickým hodnocením si však dovoluji do jisté míry polemizovat. Navzdory módním názorům některých zahraničních teoretiků, mezinárodní právo není ještě postmoderní. Bylo a je sociálním produktem moderní společnosti. K proměnám mezinárodního práva samozřejmě dochází, ale probíhají pozvolna. Navíc je již dnes a v budoucnu čím dál více mohou ovlivňovat i jiné státy a další aktéři, jež nepatří zrovna do euroatlantické civilizace a kde nedochází k postmodernímu oslabování státu a práva. V jiných částech světa probíhá naopak velmi rychlá modernizace, tedy směřování od zastalosti k modernímu světu, a to ve všech oblastech (ekonomické, vědecko-technické, vojenské). Úspěchy na tomto poli pak zvyšují sebevědomí těchto států, s nímž se hlásí o větší slovo ve světové politice a tvorbě práva.

Mezinárodní právo totiž není jen teorie, ale zejména normativní systém, který má plnit sociální funkce stabilizace (mírového soužití) a rozvoje mezinárodního společenství. Promítají se v něm jak materiálně podmíněné zájmy států (zejm. v oblasti odzbrojení, mezinárodního ekonomického práva, regionální integrace), tak zčásti idealistické hodnoty (např. v oblasti lidských práv a ochrany životního prostředí).

V oblasti mezinárodního práva probíhá profesionální specializace, a to nejen odvětvová, ale též funkční. Co je však důležité, všichni mezinárodní právníci sdílejí společný jazyk mezinárodního práva, který se odlišuje od jazyka mezinárodních vztahů. Proto mohou a v českém prostředí, kde je omezený počet specialistů, dokonce musejí spolupracovat. Věda mezinárodního práva v našem kontextu se dost dobře nemůže zabývat jen sama sebou, ale musí být též zaměřena k praxi, ať již jde o výuku mezinárodního práva, podíl na kodifikaci a progresivním rozvoji mezinárodního práva.⁴⁹

Přitom je zřejmé, že domácí nauka v podstatě dokáže udržovat kontakt se světem, o čemž svědčí i stejná velká témata zpracovávaná v české a světové nauce, např. mezinárodní odpovědnost, mezinárodní trestní právo, kodifikace a rozvoj mezinárodního práva, druhy a hierarchie pravidel mezinárodního práva, noví aktéři v mezinárodním právu, specializace a fragmentace mezinárodního práva nebo judicializace a konkurující jurisdikce. Zdá se tedy, že v české i zahraniční nauce mluvíme (přinejmenším zčásti) o stejných tématech a stejným jazykem mezinárodního práva.

---

⁴⁹ V tomto smyslu srov. PETERS, A.: Realizing Utopia as a Scholarly Endeavour. *EJIL*, 2013, Vol. 24, No. 2, s. 533 an.

GLOBAL DIMENSIONS OF SOCIAL PROCESSES
AS A CHALLENGE FOR INTERNATIONAL LAW SCIENCE

Summary

Paper describes the chosen aspects of changes in international law, namely (a) chosen positive tendencies in international law (international constitutionalism; increasing judicialization; increasing role of non-state player) (b) chosen problems of international law (fragmentation of material and procedural rules) (c) reflection of mentioned phenomenon in international jurisprudence. As a conclusion the paper address future challenges for Czech jurisprudence.

Key words: changes in international law, problems of international law, international jurisprudence

Klíčová slova: změny mezinárodního práva, problémy mezinárodního práva, nauku mezinárodního práva